

UTJECAJ RIJEKE DRAVE NA NASELJA U ĐURĐEVEČKOJ PODRAVINI - PRIMJER SELA BROD U 18. I 19. STOLJEĆU

THE IMPACT OF THE RIVER DRAVA ON SETTLEMENTS IN ĐURĐEVEC AREA OF PODRAVINA – EXAMPLE OF VILLAGE BROD IN THE 18TH AND 19TH CENTURIES

Nikola Cik

Doktorand na Odsjeku za povijest
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
Bana Jelačića 28, Đurđevac
nikolacik22@gmail.com

Received / Primljeno: 7. 12. 2017.

Accepted / Prihvaćeno: 12. 12. 2017.

Original scientific paper / Izvorni znanstveni rad

UDK / UDC: 574.3(497.525-282.24Drava)"17/18"

[314.1+911.37] (497.525Podravina)"17/18"

Sažetak

Rijeka Drava i njezini pritoci u prošlosti su bili vrlo važan geografski element u okolišu đurđevečke Podravine jer su poplave ograničavale pristup dravskim obalama i sprječavale naseljavanje u njezinoj blizini. No, velika je rijeka imala privlačnu moć za Podravce što se ogleda u razgranatoj mreži putova koji su vodili iz svih naselja u đurđevečkoj Podravini do Drave. Ciljevi takvih putova bili su riječni mlinovi i prijelazi. Takva mreža putova utjecala je na promjene u okolišu između rijeke Drave i naselja smještenih na rubovima Đurđevečkih peski. Naime, uz desnu obalu rijeke Drave prostirao se relativno širok pojas šumsko-močvarnog područja koje je donekle meliorirano i iskrčeno tijekom 18. i 19. stoljeća. Proces krčenja šuma i isušivanja močvara, odnosno regulacije zaobalnih dravskih voda, bio je usporedan s procesom nastanka konaka kao privremenih boravišta ljudi i stoke. Oni su nastali kao odgovor na agrarnu prenapučenost u ovome dijelu Podravine u drugoj polovini 18. stoljeća. Konaki su u 19. i 20. stoljeću postali samostalna naselja, a s obzirom na smještaj u neposrednoj blizini Drave ondje je razvijen suživot s rijekom. Fokus je usmjeren na selo Brod koje u 18. i prvoj polovini 19. stoljeća bilo na samoj obali rijeke Drave i čiji su žitelji generacijama imali razvijen specifičan suživot s vodom. O životu u Brodu doznajemo iz različitih kartografskih i pisanih povijesnih izvora, pogotovo Crkvenih matičnih knjiga s podacima za proučavanje demografije.¹

Ključne riječi: rijeka Drava, povijest okoliša, demografija, Brod, đurđevečka Podravina

Keywords: the Drava river, environmental history, demography, Brod, Đurđevac area of Podravina

UVOD: NASELJA UZ RIJEKU DRAVU U ĐURĐEVEČKOJ KRAJIŠKOJ PUKOVNIJI

Uz Legrad (historijat čijeg je prebacivanja s jedne na drugu dravsku obalu početkom 18. stoljeća već opisan na nekoliko mjesta) i sela u koprivničkom dijelu Podravine (Drnje, Sigetec i Botovo) istiće se selo Brod u đurđevečkoj Podravini kao naselje koje je u 18. i prvoj polovini 19. stoljeća imalo razvijen suživot s rijekom Dravom. To je selo postojalo do 1844. godine kada su ga žitelji napustili zbog katastrofalne poplave, kojom je Drava pokazala svoju prirodnu nadmoć, i preselili u novoosnovano naselje Ferdinandovec (Ferdinant - kako izgovara domicilno stanovništvo). Zbog toga je ekohistorijski pristup

¹ Izlaganje pod ovim naslovom autor je priopćio na međunarodnom znanstvenom skupu »Povijest rijeke Drave - poveznice među regijama« održanom u Koprivnici 18. i 19. studenoga 2016. godine u organizaciji Povijesnog društva Koprivnica i Društva za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju.

možda najprikladniji za proučavanje povijesti ovoga naselja. Različiti oblici suživota žitelja nekih naselja, prvenstveno Broda, u neposrednoj blizini Drave s tom velikom rijekom predmet su ovog istraživanja. U radu je pažnja usmjerena na dio Varaždinskog generalata i dio Đurđevečke krajiške pukovnije (postojala od 1745. do 1873. godine) kojim protječe rijeka Drava, a koji je ujedno predstavljao i granični dio između ugarskih i hrvatskih zemalja unutar Habsburške Monarhije, odnosno Austrijskog Carstva. Posebno je obrađeno razdoblje druge polovine 18. i prve polovine 19. stoljeća kada je to područje bilo u sastavu Vojne krajine, ali istodobno nije više imalo ulogu (aktivne) obrane od Osmanlija već je bilo izvor za popunjavanje vojnih postrojbi koje su diljem Europe ratovala za interese dinastije Habsburgovaca.

Povijest nekih naselja uz desnu obalu rijeke Drave u koprivničko-đurđevečkom dijelu Podravine dobro je zastupljena u hrvatskoj historiografiji zahvaljujući prvenstveno Dragutinu Feletaru i Hrvoju Petriću koji su objavili monografska djela o Torčecu², Drnju³ i Đelekovcu⁴ i druge radove koji sadrže vrijedne podatke i o naseljima Botovo, Sigetec i Hlebine. Mnogo je objavljenih podataka i o odnosu naselja Molve s rijekom Dravom.⁵ Povijest Prekodravlja, prvenstveno naselja Gola, dobro je poznata zahvaljujući vrijednome istraživaču, piscu i slikaru Ivanu Večenaju (1920.-2013.) koji je objavio više knjiga s podacima o naseljavanju Prekodravlja.⁶ Mnogo radova o naseljima uz desnu obalu rijeke Drave nalazi se u časopisu za multidisciplinarna istraživanja *Podravina* i časopisu za gospodarsku povijest i povijest okoliša. Vrijedni istraživači dali su doprinose poznavanju prošlosti spomenutih naselja tako što su predstavili i interpretirali različite povijesne izvore, pisali o različitim aspektima prošlosti prostora i stanovništva (povijest okoliša, gospodarska i kulturna povijest, demografija), dali preglede geografskih obilježja i drugo. Neki od autora su Dragutin Feletar, Hrvoje Petrić, Mirela Slukan Altić, Željko Holjevac, Drago Roksandić, Mira Kolar-Dimitrijević, Mladen Matica, Vladimir Šadek, a u posljednje vrijeme Željko Krušelj koji objavljuje o poplavama u 20. stoljeću. Popis diplomskih i drugih radnji s ovom

Slika 1. Dio Podravine na karti Ignatia Müllera iz 1769. godine (HDA, Kartografska zbirka, sign. DXIV.5)

² Petrić, Hrvoje, ur., *Povijest Torčeca*. Torčec: Društvo za povjesnice i starine Torčec, Nakladna kuća Dr. Feletar, 2000.

³ Petrić, Hrvoje. *Općina i župa Drnje: povijesno-geografska monografija*. Drnje: Nakladna kuća Dr. Feletar, 2000.

⁴ Feletar, Dragutin, Hrvoje Petrić. *Općina Đelekovec: povijesno-zemljopisna monografija*. Samobor: Meridijani, 2008.

⁵ *Molve – ljudi, selo i okoliš u dugom trajanju: zbornik radova sa znanstvenog skupa*, ur. Mario Kolar i Hrvoje Petrić. Molve: Društvo za povjesnicu i starine Molve, 2010.

⁶ Večenaj-Tišlarov, Ivan. *Mojemu zavičaju*. Gola: Prosvjeta, 1992.; Večenaj, Ivan. *O životu u Goli kroz dvjesto godina*, ur. Dragutin Feletar. Gola: Bogadigrafika, 2013.

temom tek bi trebalo izraditi, a radove istraživača iz ranijeg razdoblja posebno vrednovati pri čemu je neizostavno spomenuti povjesničare Rudolfa Horvata i Paškala Cvekana. S obzirom da je fokus ovog rada posebno usmjeren na primjer sela Brod o radovima i autorima koji su objavljivali o povijesti toga naselja bit će više riječi na sljedećim stranicama.

Obilno koristeći podatke iz kartografskih materijala iz doba jozefinske izmjere i pripadajućih opisa s nastalih 1781. i 1782. godine, Hrvoje Petrić dao je prikaz nizinskog toka rijeke Drave u to doba na gore spomenutom području.⁷ Mirela Slukan Altić pisala je o Brodu kao jednom od slučajeva, odnosno primjera naselja na koje su utjecali hidrotehnički radovi na Dravi u 19. stoljeću. Ona je detektirala i opisala opasnost koju je Brod nosila meandrirajuća rijeka i potrebu izvođenja zahvata na toku rijeke kako ga ne bi razorila. Tako je navela na zaključak da je to naselje na neki način »žrtvovano« u korist naselja na lijevoj obali rijeke Drave. Franjevac Paškal Cvekan kao domaći sin iz Ferdinandovca objavio je dvije knjige o povijesti toga naselja i sela Brod koje su mnogima poslužile kao polazište za istraživanje prošlosti ovoga dijela Podravine. Pri tome treba znati da je Cvekan pogrešno smatrao da je Brod bio na lijevoj dravskoj obali cijelo vrijeme do katastrofalne poplave i napuštanja 1844. godine kao što to i danas vjeruje velika većina lokalnog stanovništva.⁸ Nije bio svjestan činjenice da je Drava »preselila« naselje Brod upravo tijekom jedne ili više poplava tek početkom 1840-ih godina i da su Brođani u Ferdinandovec doista selili prelazeći Dravu, ali da to ranije nisu činili kada su polazili prema jugu jer im je naselje bilo smješteno na desnoj obali kao što svjedoče kartografski izvori koje Cvekan vjerojatno nije vidio. Danas na pogrešno mišljenje mnoge navodi i položaj toponima »Stari Brod« - mjesta na kojem je bilo naselje Brod koje danas gledamo preko Drave koja je svoj tok našla južno od toga područja. Štoviše, neki su uvjereni da je ime toga naselja bilo Stari Brod, a ne Brod što svjedoči o utjecaju toponimije na promjene u kolektivnoj svijesti o povijesti zavičaja u jednome dijelu Hrvatske.

POVIJEST OKOLIŠA SELA BROD U 18. I 19. STOLJEĆU

Zbog preciznosti i detaljnosti kartografskih prikaza i pripadajućih opisa iz doba jozefinske izmjere Đurđevečke pukovnije na početku 1780-ih godina od toga doba možemo rekonstruirati i pratiti promjene u okolišu rijeke Drave pa tako i naselja u njezinoj dolini. Kartografskim prikazima naselja Brod treba pristupiti s pojačanom pažnjom zbog njegovog specifičnog položaja u odnosu na rijeku. Na taj je način postupila Mirela Slukan Altić predstavivši neobjavljene kartografske izvore iz Hrvatskog državnog arhiva za koje smatra da »vjerodostojno ilustriraju svu snagu utjecaja Drave na razvoj prirodnog i kulturnog pejzaža Podravine«.⁹ Napravila je komparativnu analizu kartografskih izvora, uočila i opisala neke promjene hidrografskih odnosa i njihove utjecaje na okoliš te predložila neke zaključke. Kartografski isječci kao prilog rada objavljeni (u boji) s prikazima Broda i okolice u razdoblju do 1780. do 1867. godine¹⁰ predstavljaju vrijedan doprinos i preduvjet za istraživanje povijesti Broda ne samo kao jednim slučajem već kao i zasebnom temom pogotovo ako upotrijebimo i druge povijesne izvore. Crkvene matične knjige iz kapelanije (vikarijata), a kasnije i župe svetog biskupa Nikole u Brodu od 1782. godine (s nastavkom od 1844. godine kada je osnovano naselje Ferdinandovec) sačuvane su za razdoblje o kojem svjedoče i pouzdani kartografski izvori.

Želimo li ipak nešto novo napisati o povijesti Broda u starijem razdoblju, odnosno prvoj polovini 18. stoljeća i do 1780-ih godina trebamo posegnuti za starijim kartografskim prikazima koji su malobrojni i možda manje pouzdani. Jedan od takvih izvora je karta Ignatia Müllera iz 1769. godine pod nazivom *Mappa Geographica novissima Regni Hungariae* ... sa zanimljivim prikazom rijeke Drave i ubikacijom

⁷ Petrić, Hrvoje. »Utjecaj rijeke na pogranična naselja: primjer rijeke Drave u 18. i 19. stoljeću«. *Ekonomika i ekohistorija* 1 (2005.), 49, 51

⁸ Cik, Nikola. *Ekohistorija Đurđevca i Virja u drugoj polovini 18. stoljeća*. Đurđevac: Meridijani, 2016., 75-76

⁹ Slukan Altić, Mirela. »Hidrotehnička Drava i njezini utjecaji na transformaciju prirodnog i kulturnog pejzaža Podravine«. *Podravina*, 2 (2002.), 128

¹⁰ Isto, 146-151

naselja Brod.¹¹ Na prvi pogled može se činiti da je selo Brod na toj karti pogrešno ubicirano jer je ucrtno mnogo dalje od korita rijeke Drave u odnosu na prikaze iz kasnijeg razdoblja.¹² Naime, Brod se čini previše udaljen od naselja na ugarskoj strani rijeke (*Vizvar, Herszenye i Bolho*) od kojih ga je na prikazima iz 1780-ih godina razdvajao samo riječni tok.¹³ Znamo li da je rijeka Drava relativno često mijenjala svoj tok, u tome kontekstu treba promatrati ucrtane brojne meandre, rukavce i kanale uz dominantni riječni tok. Išaranost različitim vodotocima i neprecizna ubikacija naselja sugerira da je na ovome području Drava mijenjala svoj tok sredinom 18. stoljeća i tako se približavala i odmicala od naselja u svojoj blizini. Posljedica takvih horizontalnih pomaka riječnog toka bilo je punjenje i pražnjenje vodom različitih vodotoka i močvara čiji je položaj ucrtni i na kartografskim prikazima. Prema tome, ne znamo pouzdano u kakvom je odnosu naselje Brod bilo s rijekom Dravom u prvoj polovini 18. stoljeća niti u doba kada je naselje nastalo. Zbog naziva naselja koje potječe od pojma »brod« što označava prijelaz preko rijeke pomoću uređenog broda, odnosno skele, možemo pretpostaviti da naselje nije bilo jako udaljeno od samog korita rijeke Drave, no to ne mora znači da je bilo na samoj obali kao što je to bilo u drugoj polovini 18. stoljeća, odnosno u razdoblju iz kojeg potječu pouzdani kartografski prikazi.

O nastanku samog naselja Brod ne znamo mnogo iako bi bilo korisno znati kako se razvijalo jedno takvo naselje u pograničnom dijelu Vojne krajine. Dragutin Feletar smatra da su naselja u neposrednoj blizini desne dravske obale (osim Legrada) nastala tijekom »mlađe faze naseljavanja« i da je njihov razvoj bio specifičan jer »mnoga su kroz razvoj imala krupnih problema zbog stihije dravskih bujica« što najzornije ilustrira slučaj preseljenja stanovništva iz Broda u Ferdinandovec i iz drnjanskog naselja Posomok u Golu u prvoj polovini 19. stoljeća.¹⁴ Isto je o nastanku Broda svakako mislio i Paškal Cvekan koji početke naselja smješta u razdoblje nakon prestanka osmanske vlasti uz rijeku Dravu 1684. godine. Tada je stanovništvo iz ponovno napuštenih naselja u đurđevečkoj Podravini pod krajiškom upravom imalo potrebu urediti putove do riječnog prijelaza koji je bio uređen na najpogodnijem mjestu kod naselja Rasinje (*Heresnje*). »Kod te skele, broda, za prevoz vojnika, njihove spreme i hrane, kasnije i stanovništva, koje je obostrano prelazilo Dravu, početkom 18. stoljeća, na lijevoj se obali Drave počelo osnivati i oblikovati naselje sastavljeno od pridošlica, koji su dolazili iz mjesta Berzence, Bobovca, Barča, Sigeta i Virovitice. Bio je to siromašan svijet: mlinari, ribari, čuvari goveda i svinja (...), zatim prevoznici drva na većim čamcima – šajkaši i šumski drvosječe.«¹⁵ Ovo je doista bilo pogodno mjesto za ljude koji su se bavili navedenim zanimanjima jer su mogućnosti za bavljenje ratarstvom ovdje vjerojatno bile ograničene zbog močvarnog terena. Ne treba zanemariti da su žitelji Broda bili graničari i tek bi trebalo utvrditi na koje je načine doseljeno stanovništvo prihvatilo krajiške obaveze i iskoristilo povlastice. O usmjerenosti na zanimanja vezana uz prometovanje vodom prvih žitelja Broda svjedoči štovanje svetog biskupa Nikole kao zaštitnika brodara i ljudi koji se bavi zanimanjima vezanim za vodu. Tome je svecu bila posvećena skromna drvena kapela za koju Cvekan tvrdi da je sagrađena u drugom desetljeću 18. stoljeća.¹⁶ Prezimena prisutna u Brodu koja su nastala kao etnici (Bregovec, Gorjan, Koprivničanec, Molvarec, Novogradec, Turopolec i druga) svjedoče o migracijama na ovome području u ranijim stoljećima. Dakako da ima i prezimena koja su nastala od zanimanja: Kolar, Lončar(ić), Mlinar(ić), Remenar, Sabol, Šostar i druga. Fond osobnih imena ne odaje utjecaje mađarizacije što nije moguće adekvatno propitati zbog upotrebe latinskog jezika (*Stephanus, Elisabetha, Andreas, ...*). U Brodu su djeci nadijevana imena u skladu s kalendarom Katoličke crkve uz nekoliko specifičnih omiljenih svetaca imenodavaoca: Pavao pustinjač (siječanj), Jela, Andrija, Eva, Adam i Antun Padovanski (lipanj).¹⁷

¹¹ HDA, Kartografska zbirka, sign. DXIV.5

¹² Cik, Nikola. *Ekohistorija Đurđevca i Virja u drugoj polovini 18. stoljeća*. Đurđevac: Meridijani, 2016., 37-38

¹³ *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, knjiga 8, pripremili Mirko Valentić, Ivana Horbec i Ivana Jukić. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2003., karta broj 8

¹⁴ Feletar, Dragutin. *Podravina: općine Đurđevac, Koprivnica i Ludbreg u prošlosti i sadašnjosti*. Koprivnica, 1989., 208

¹⁵ Cvekan, Paškal. Župa i selo Ferdinandovac. Ferdinandovac, 1974., 11; Cvekan, Paškal. *Ferdinandovac: od Broda na Dravi do Ferdinandovca u močvari*. Ferdinandovac: Općina Ferdinandovac, 1996., 33

¹⁶ Cvekan, Paškal. Župa i selo Ferdinandovac. Ferdinandovac, 1974., 11

¹⁷ Matične knjige rkt. kapelanije i župe svetog biskupa Nikole u Brodu i župe svetog kralja Ferdinanda u Ferdinandovcu.

Slika 2. Brod i Rasinja uz rijeku Dravu na jozefinskoj karti (www.mapire.eu)

Paškal Cvekan važnu ulogu u formiranju naselja Brod pridaje *Starome drumu* kao vojničkom putu koji se nastavljao na mrežu putova koji su iz Đurđevca i drugih naselja vodili do same Drave. Cvekan piše da je takav put koji je vodio do uređenog riječnog prijelaza na Dravi na mjestu kasnijeg naselja Brod postojao 1684. godine, odnosno tijekom vojnog pohoda hrvatskog bana Nikole Erdödyja koji je u ljeto te godine oslobađao Viroviticu od Osmanlija. Istim je drumom 1782. godine prolazio car Josip II. U 19. stoljeću je paralelno uz drum izgrađen je nasip, a na njemu uređena cesta.¹⁸ S obzirom na karakter pridravskog okoliša i nestabilnost terena u neposrednoj blizini korita Drave koji je jamčio neuspjeh i kratkotrajnost većine hidroregulacijskih zahvata na tome području u drugoj polovini 18. i prvoj polovini 19. stoljeća¹⁹ teško je vjerovati da je jedan takav put ovdje postojao više od stotinu godina i da su nasipi građeni tek poslije gradnje puta. Možda je ovdje riječ o problemu pridavanja uvećane važnosti i starosti toponimu koji je mogao nastati tek u novijem razdoblju.

Na drugome mjestu Cvekan navodi da je Brod nastalo 1690. godine, a nekoliko redaka dalje da je naselje osnovano nakon mira u Srijemskim Karlovcima pokraj skele, odnosno broda.²⁰ Unatoč nekim nelogičnostima, Cvekan je očito smatrao da je naselje Brod osnovano krajem, odnosno u posljednjem desetljeću, 18. stoljeća. Prema njegovu položaju, obilježjima okoliša i vjerojatno malobrojnim stanovnicima ne bismo mogli zaključiti da je ovo planski naseljavano područje. Lakše je pretpostaviti da su glavnu ulogu u počecima naseljavanja Broda imali gospodarski razlozi koji su doista mogli potaknuti žitelje naselja s lijeve dravske obale na preseljenje na desnu obalu. To je moglo biti zbog potrebe za održavanjem prijelaza i prometovanje brodom na toj strani obale, ali i zbog mogućnosti koje je pružalo, doduše nepristupačno, ali nenaseljeno područje hrvatske Podravine. Naime, kartografski i narativni izvore svjedoče o bogatstvu šuma, pašnjaka i oranica u širokom pojasu što se prostire na dravskom poloju i sjevernim rubovima Đurđevečkih peski.²¹

Taj je pojas u drugoj polovini 18. stoljeća bio interesna zona žitelja iz spomenute zone naselja vezanih za rubne dijelove Đurđevečkih peski. Ondje je bilo mnogo konaka kao privremenih boravišta stoke i ljudi. Na ocjeditim mjestima, gredama, šumskim krčevinama, pješčanim i šljunčanim uzvišenjima prekrivenim debelim slojem humusa žitelji iz većih naselja u Podravini imali su svoje izdvojene posjede. Najnapučeniji konaci bili su na ocjeditim i »pedološki pogodnijim terenima«. Stvaranje, održavanje i proširivanje konaka bio je odgovor na glad za obradivim poljoprivrednim površinama i drvetom. Poznato je kako je

¹⁸ Cvekan, Paškal. *Ferdinandovac: od Broda na Dravi do Ferdinandovca u močvari*. Ferdinandovac: Općina Ferdinandovac, 1996., 29, 32

¹⁹ Cik, Nikola. »Nacrt Podravja od Hlebina do medje županije virovitičke uz oznaku vodogradnje' iz 1780. godine«. *Podravina*, 24 (2013.), 64-68

²⁰ Cvekan, Paškal. *Ferdinandovac: od Broda na Dravi do Ferdinandovca u močvari*. Ferdinandovac: Općina Ferdinandovac, 1996., 31

²¹ Feletar, Dragutin. *Podravina: općine Đurđevac, Koprivnica i Ludbreg u prošlosti i sadašnjosti*. Koprivnica, 1989., 207

iz smjera zone velike napućenosti išao proces osvajanja i antropizacije do tada zanemarenih močvarnih, ali plodnih površina. O tome procesu jasno svjedoči mreža putova od kojih je većina imala za cilj riječne mlinove i prijelaze na Dravi. Putovi su slijedili razmještaj ocjeditih dijelova terena, a uz njih su nastajali konaki.²² Konaki su kao prvenstveno privremena boravišta stoke i ljudi bili primjeren odgovor na karakter pridravskog terena koji je bio nestabilan, promjenjiv, ponekad i destruktivan (poplave). Dakle, u 18. i 19. stoljeću Podravci su se s oprezom približavali Dravi, da bi 20. stoljeće donijelo »odgovor prirode« koja nije dopuštala daljnje približavanje Dravi, a jedan od primjera je selo Bukevje koje nestalo uslijed velike poplave u drugoj polovini 20. stoljeća (kao nekoć naselje Brod), a stanovništvo je raseljeno.²³

Ako prihvatimo činjenicu da je naselje Brod na desnoj dravskoj obali tijekom 18. stoljeća napućeno stanovništvom iz naselja sa suprotne obale, tada možemo govoriti o identičnim procesima zaposjedanja zemljišta iz smjera sjevera (od strane Drave) kakvi su poznati iz smjera juga (od Đurđevečkih peski prema Dravi). Naime, posjedi žitelja Broda prostirali su se u smjeru juga u odnosu na rijeku Dravu. Time su se oni doticali s posjedima žitelja iz Virja, Đurđevca, Kalinovca, Kloštra, Seseva i drugih naselja. Detaljna analiza vlasničke strukture posjeda u spomenutoj zoni mogla bi potvrditi ili opovrgnuti iznesenu pretpostavku, ali trenutno dostupni povijesni izvori to omogućavaju tek za drugu polovinu 19. stoljeća kada je provedena detaljna katastarska izmjera i kada su sastavljeni upisnici zemljišnih čestica (krajem 1860-ih godina). To bi ujedno omogućilo provjeru logičnosti izbora mjesta za osnutak Ferdinandovca 1844. godine koje je moglo biti uvjetovano razmještajem posjeda (možda konaka) u vlasništvu obiteljskih zadruga iz Broda.

STANOVNIŠTVO SELA BROD I FERDINANDOVEC U 18. I 19. STOLJEĆU

Prema Dragutinu Feletaru »u 18. i 19. stoljeću nastavljen je proces nastanjivanja 'ničije zemlje' na nekadašnjoj granici između Austrije i Turske, što se prvenstveno odnosi na područje đurđevečke Podravine«.²⁴ U takvim je okolnostima nastalo naselje Brod. Usporedno je rastao broj stanovnika i događale su se promjene u agrarnoj proizvodnji čiji je primarni cilj bio proizvodnja hrane na što su žitelji đurđevečke Podravine odgovarali stvaranjem konaka kao što je to prepoznalo i opisalo već nekoliko istraživača: Dragutin Feletar, Mladen Matica i Nikola Cik.²⁵ Osnivanje Ferdinandovca kao planski uređenog naselja treba promatrati u kontekstu osnivanja takvih naselja u 19. stoljeću s čime se još može usporediti naselje Gola. Iako nastanak Ferdinandovca predstavlja poseban slučaj jer je jezgru naselja činilo stanovništvo preseljeno iz Broda, treba razmišljati i o svojevrsnom »usisavanju« do tada raspršenih i nepovezanih konaka. To objašnjava trajno naseljavanje nekoliko obitelji iz Đurđevca na području Ferdinandovca prije vala diobe kućnih zadruga i ukidanja Vojne krajine. To je, primjerice, obitelj Kudumija (dva bračna para s djecom) koji su iz Đurđevca u novoosnovani Ferdinandovec odselili 1845. godine. Uz njih nekoliko članova obitelji Peršić, Ružić, Vaso, Turković, Kovačev i Plazek.²⁶ Tijekom razdoblja intenzivne diobe zadruga u đurđevečkoj Podravini u posljednjim desetljećima 19. stoljeća u sastav Ferdinandovca prispjelo je mnogo žitelja, pogotovo iz Đurđevca koji su trajno nastanili svoje konake. Tako naseljavanje Ferdinandovca možemo promatrati u kontekstu formiranja zone naseljenosti Podravine koja se proteže »na samoj uzdignutoj obali Drave«.²⁷

Paškal Cvekan je za svoju teoriju o porijeklu prvih stanovnika Broda iskoristio zapise posljednjeg brodskog i prvog ferdinandovečkog župnika Ivana Južaka (umro u Ferdinandovcu 1858. godine) koji je u župnoj spomenici zabilježio (kako prenosi Paškal Cvekan) »da su to bili Hrvati, koji su se za vrijeme

²² Isto, 207; Cik, Nikola. *Ekohistorija Đurđevca i Virja u drugoj polovini 18. stoljeća*. Đurđevac: Meridijani, 2016., 194-198

²³ Ištvan Zvonimir. *Bukevje: povijest pridravskog sela kojeg više nema*. Novo Virje: Općina Novo Virje, Meridijani, 2017.

²⁴ Feletar, Dragutin. *Podravina: općine Đurđevac, Koprivnica i Ludbreg u prošlosti i sadašnjosti*. Koprivnica, 1989., 205

²⁵ Isto, 205-207; Matica, Mladen. »Prostorni razvoj Đurđevca i njegov okoliš s posebnim osvrtom na pridravski prostor«. *Podravina*, 20 (2011.); Cik, Nikola. *Ekohistorija Đurđevca i Virja u drugoj polovini 18. stoljeća*. Đurđevac: Meridijani, 2016.

²⁶ Maticke knjige rkt. kapelanije i župe svetog biskupa Nikole u Brodu i župe svetog kralja Ferdinanda u Ferdinandovcu.

²⁷ Feletar, Dragutin. *Podravina: općine Đurđevac, Koprivnica i Ludbreg u prošlosti i sadašnjosti*. Koprivnica, 1989., 207-209; Cik, Nikola. *Ekohistorija Đurđevca i Virja u drugoj polovini 18. stoljeća*. Đurđevac: Meridijani, 2016.

turskih ratova iz naših krajeva naselili oko Berzence u Mađarskoj – nasuprot Ždali – pa ih i nazivanje Mađarima nije pomađarilo». ²⁸ Detaljna analiza podataka koji svjedoče o sastavu stanovništva sela Brod i sela na lijevoj dravskoj obali, prvenstveno onih u sastavu župa u središtem u Baboči i Izvaru (rkt. župa sv. mučenika Ivana Nepomuka) omogućila bi uvid u migracije prema Brodu iz spomenutih naselja koja je nabrojio i Cvekan. Možemo samo nagađati da nositelji prezimena Grčić, kojih je u Brodu i Ferdinandovcu uvijek bilo mnogo, potječu iz Virovitice gdje je to bilo često prezime krajem 17. i početkom 18. stoljeća. ²⁹ Prema popisu obitelji koje su obitavale u Ferdinandovcu odmah nakon preseljenja iz Broda možemo pretpostaviti da su neke obitelji imale prezimena s mađarskim prizvukom, ali za dio imamo podatke da je njihova prisutnost u Brodu bila posljedica tek mnogo kasnijih doseljavanja: Čerkez, Černeli, Čordašev, Deri, Dođ, Morgoš, Nađ, Sabol i drugi. ³⁰

Crkvene matične knjige koje za kapelaniju (vikarijat) Brod potječu iz 1782. godine svjedoče o demografskim kretanjima u tome naselju. Podaci iz matice krštenih omogućavaju praćenje broja krštene, odnosno većeg dijela rođene djece u Brodu. Podaci su dostatni i za rekonstrukciju obitelji koje u živjele u Brodu u drugoj polovini 18. i prvoj polovini 19. stoljeća. Tako iz matice krštenih doznajemo koji su braćni parovi živjeli u Brodu i koliko su imali djece. Pri tome treba znati da se podaci o osnovnim vitalnim događajima žitelja Broda do osnutka kapelanije 1782. godine i početka vođenja matičnih knjiga nalaze u matičnim knjigama rimokatoličke župe svetog mučenika Ivana Nepomuka sa središtem u Izvaru (mađ. Vizvár) i rimokatoličke župe u Bobovcu (mađ. Babócsa) u županiji Somogy u tadašnjoj Ugarskoj. Dakle, nemoguće je pisati o stanovništvu Broda do 1782. godine bez prikupljanja podataka iz matičnih knjiga spomenutih župa s lijeve obale rijeke Drave. No, te bi matice trebalo koristiti i za razdoblje poslije 1782. godine jer su poneka novorođenčad iz Broda i poslije osnutka kapelanije u Brodu krštena u Izvaru ili Bobovcu, primjerice, iz obitelji Grčić, Sabol, Slaviček, Široki, Tutaja i drugih. To možemo objasniti povezanošću žitelja Broda s žiteljima naselja na ugarskoj strani Drave u smislu rodbinskih i prijateljskih veza. Drugi razlog mogao bi biti što možda kapelan nije bio stalno prisutan u Brodu pa je lakše bilo doći do svećenika u Izvaru i Bobovcu i to zbog ograničenog kretanja zbog nabujale Drave koja je često poplavila područje Broda. Tako je Drava uveliko utjecala na vjerske prakse u naseljima u neposrednoj blizini svojeg toka. Paškal Cvekan također je procijenio da su Brođanima najbliži svećenici bili u Izvaru i Bobovcu. ³¹ Zato su Brođani primali sakramente u tim naseljima, a vjerojatno i polazili na svete mise i u doba kada je Brod bio pod upravom svećenika iz susjedne župe u Kloštru Podravskom. Bilo je to od 1760. godine do 1782. godine kada je u Brodu osnovana kapelanija. Godine 1811. kapelanija posvećena svetom biskupu Nikoli postala je župom što je značilo stalnu prisutnost svećenika, odnosno župnika u naselju. ³² Zbog sporadičnosti upisa u matičnim knjigama krštenih možemo pretpostaviti da taj dokument nije odraz stvarnog stanja u Brodu. Čini se da mjesni kapelani (vikari) nisu stalno boravili u tako nepristupačnom naselju kakvo je bilo Brod što opravdava tvrdnje Paškala Cvekana da su kapelani i župnici često odlazili iz Broda ne mogavši izdržati teške uvjete života u tome selu. ³³

Paškal Cvekan smatrao je kako je velika poplava rijeke Drave 1827. godine uveliko naštetila Brodu i njegovim stanovnicima: »(...) ljudi iz Broda morali su se raseliti po okolnim mjestima jer nisu imali od čega živjeti.« ³⁴ Već je Hrvoje Petrić uvidio da demografski podaci ne pružaju potvrdu za ovakav stav. ³⁵ Naime, tih godina nije zabilježen manji broj krštenih, niti povećani broj umrlih u Brodu. Ipak,

²⁸ Cvekan, Paškal. Župa i selo Ferdinandovac. Ferdinandovac, 1974., 11; Cvekan, Paškal. *Ferdinandovac: od Broda na Dravi do Ferdinandovca u močvari*. Ferdinandovac: Općina Ferdinandovac, 1996., 34

²⁹ *Stanovništvo Virovitice i okolnih sela: matica krštenih i vjenčanih župe sv. Roka 1686.-1717.*, preveo i priredio Stjepan Sršan. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2004., 297

³⁰ Cvekan, Paškal. Župa i selo Ferdinandovac. Ferdinandovac, 1974., 41-44

³¹ Cvekan, Paškal. *Ferdinandovac: od Broda na Dravi do Ferdinandovca u močvari*. Ferdinandovac: Općina Ferdinandovac, 1996., 36

³² Cik, Nikola. *Ekohistorija Đurđevca i Virja u drugoj polovini 18. stoljeća*. Đurđevac: Meridijani, 2016., 66-67

³³ Cvekan, Paškal. Župa i selo Ferdinandovac. Ferdinandovac, 1974., 14-17

³⁴ Cvekan, Paškal. *Ferdinandovac: od Broda na Dravi do Ferdinandovca u močvari*. Ferdinandovac: Općina Ferdinandovac, 1996., 40-41

³⁵ Petrić, Hrvoje. »Utjecaj rijeke na pogranična naselja: primjer rijeke Drave u 18. i 19. stoljeću«. *Ekonomika i ekohistorija* 1 (2005.), 56-57

1827. godine u Brodu su vjenčana samo dva bračna para, a sljedeće godine bila su vjenčana tri para dok je 1826. i 1829. godine bilo vjenčano po deset parova mladenaca.³⁶ U prvim desetljećima 19. stoljeća u Brodu je zabilježen pozitivan prirodni priraštaj.³⁷ Na povećanje broja stanovnika u istome razdoblju pridonijelo je i doseljavanje novih obitelji i pojedinaca, pogotovo muškaraca koji su ovdje osnovali svoje obitelji: Franjo Maletić, Leopold Jušić, Franjo Vučeta, Ivan Černeli, Mato Listić, Mato Bikeš, Đuro i Nikola Karan, Mato Žibreg, Mijo i Lovro Kašić, Ivan i Josip Čordašev i Đuro Vidak. Neki od njih bili su obrtnici, drugi mlinari, a treći su bili zetovi u brodskim obiteljima.³⁸ Dvadesetak slučajeva uzadruživanja (prikomadiranja, pripisivanja) muškaraca u obiteljske ili kućne zadruge u Brodu tijekom pola stoljeća od 1782.

godine, svjedoči o nastojanjima krajiških vlasti da se ondje zadrže obitelji u zadružnom načinu života, te da se očuvaju posjedi i patrijarhalni način nasljeđivanja. To znači da je Brod imao privlačnu moć za doseljavanje unatoč poteškoćama koje je zadavala rijeka Drava.

U Brodu je 2. studenoga 1844. godine krštena Katarina, zakonita kćer Mate i Magdalene Turopolec rođ. Zdelar, dok je u novoosnovanom Ferdinandovcu 13. studenoga iste godine kršten Stanislav, zakoniti sin Mije i Elizabete Molvarec rođ. Lončarić. Posljednje vjenčanje u Brodu bilo je krajem siječnja 1844. godine, a prvi mladenci vjenčani su u Ferdinandovcu 24. studenoga iste godine. Posljednji ukop na groblju u Brodu bio je 5. studenoga 1844. godine kada je ondje pokopan 18-godišnji Josip Čerkez koji je umro u Brodu dva dana ranije. Udovica Katarina Bikeš stara 60 godina bila je prva osoba umrla u Ferdinandovcu 1. prosinca 1844. godine što je župnik Ivan Južak popratio opaskom u matici umrlih (pokopanih). Kada je 16. veljače 1850. godine u Ferdinandovcu umro 85-godišnji Antun Šarić župnik je zabilježio: »Za ovim parvim su zvonila nova zvona i stara, ukupno sva četiri.«³⁹ Svi ovi podaci iz matičnih knjiga krštenih, vjenčanih i umrlih svjedoče o tome da su žitelji Broda napustili svoje naselje na Dravi i naselili se u Ferdinandovcu doista početkom studenoga 1844. godine.

Slika 3. Pogled na župnu crkvu u središtu Ferdinandovca (snimio Marijan Slunjski 2014. godine)

UTJECAJ RIJEKE DRAVE NA NASELJENOST ĐURĐEVEČKE PODRAVINE

Mirela Slukan Altić opisala je prebacivanje Broda s desne na lijevu dravsku obalu poslije velike poplave 1844. godine, ali nije ulazila u pitanje o razlozima povratka stanovništva na desnu obalu rijeke Drave u novoosnovani Ferdinandovec. Naime, Prekodravlje je primjer gdje hrvatsko stanovništvo živjelo (naselja Gola, Gotalovo, Ždala, Otočka i Novačka) na lijevoj obali rijeke Drave. Smatram da su razlozi u slučaju preseljenja Brođana mogli biti dvojaki i to gospodarske i političke, odnosno nacionalno-integracijske naravi. Prvi razlog predstavljaju ograničene mogućnosti za bilo kakav razvoj i normalno

³⁶ Cik, Nikola. *Ekohistorija Đurđevca i Virja u drugoj polovini 18. stoljeća*. Đurđevac: Meridijani, 2016., 259-264

³⁷ Isto, 69

³⁸ Matične knjige rkt. kapelanije i župe svetog biskupa Nikole u Brodu i župe svetog kralja Ferdinanda u Ferdinandovcu.

³⁹ Isto

funkcioniranje naselja jer je poslije velike poplave žiteljima Broda ostalo premalo hrvatskog teritorija i možda bi svakodnevno morali prelaziti rijeku kako bi obrađivali polja na desnoj dravskoj obali. Poljoprivredno zemljište u Brodu i neposrednoj okolici vjerojatno je bilo lošije kvalitete i ugroženo stalnim poplavama. Pri preseljenju u Ferdinandovec možda su mogli dobiti više dobre zemlje o čemu bi mogli posvjedočiti dokumenti o parcelaciji Ferdinandovcima i podaci o posjedima u Brodu. Zasiurno su u Ferdinandovcu bili bliže svojim konakima.

Drugi razlog političke naravni proizlazi iz činjenice na koju je upozorio Hrvoje Petrić da je žitelje Broda na preseljenje mogla motivirati odsječenost »od krajiškog dijela Podravine kojoj su funkcionalno pripadali«. ⁴⁰ Brođani sami nisu htjeli, ili ih krajiške vlasti nisu htjele, vezati za Ugarsku. To znači da se mnogo promijenilo u odnosima međusobne suradnje kakvi su ranije (krajem 18. stoljeća) vladali između mještana s hrvatske i ugarske obale rijeke Drave. Iz toga proizlazi da je Drava dobila na značenju kao mentalna granica između Mađara i Hrvata, kako to sugerira Zoltán Hajdú. ⁴¹ On smatra da Vojna krajina nije poticala snošljivost između Mađara i Hrvata u pograničnom području gdje su bile česte migracije. Na primjeru Prekodravlja, odnosno Repaša vidimo da su s jedne strane Mađari svojatali teritorije s desne strane toka rijeke Drave kao prirodne granice između hrvatskog i mađarskog etničkog korpusa. S druge strane, stanovništvo u »hrvatskome Prekodravlju« bilo je visoko kroatizirano i poštovalo hrvatske zakone i običaje. ⁴² Tako da je za žitelje Broda poslije prebacivanja na lijevu dravsku obalu s jedne strane postojala opasnost izvrgavanju mađarizaciji, a s druge strane postojala je mogućnost pohrvaćivanja žitelja nekih mađarskih naselja u neposrednoj blizini kao što su Rasinja i Bojevo kada su se u njihovoj blizini našli Brođani. Mira Kolar-Dimitrijević smatra da u Habsburškoj Monarhiji nije bilo važno na kojoj je obali položeno koje naselje jer da je jezik određivao granicu do 1848. godine kada je ta granica dobila drugačije značenje. ⁴³ Možda je u Brodu to bilo i ranije, odnosno u doba preseljenja naselja 1844. godine.

U kontekstu razdvajanja stanovništva s hrvatske i mađarske strane rijeke Drave možemo promatrati i osnivanje kapelanije u Brodu 1782. godine, a onda i župe 1811. godine jer je time smanjena potreba za međusobnim kontaktima zbog vjerskih razloga. Uz to spomenimo da su u prvoj polovini 19. stoljeća Podravinu su posjetila dvojica zagrebačkih biskupa. Krajem lipnja i početkom srpnja 1825. godine ⁴⁴ u Podravini je boravio zagrebački biskup Maksimilijan Vrhovac koji je obavio biskupsku vizitaciju u Komarničkom arhiđakonatu i dijelio sakrament svete potvrde. O tome svjedoče zapisi u spomenicama i matičnim knjigama podravskih župa. ⁴⁵ Biskup Maksimilijan Vrhovac je u pratnji sufragana Josipa Žalca bio u Kloštru Podravskom 26. i 27. lipnja 1825. godine, a sljedećeg dana, 28. lipnja, bio je u Brodu što je vjerojatno ostavilo snažan dojam na tamošnje vjernike. Naime, autor zapisa u spomenici župe u Goli, kamo je Maksimilijan Vrhovac dospio iz Drnja na početku mjeseca srpnja, svjedoči da je biskupov posjet ohrabrio novonaseljene žitelje Prekodravlja. Krajem travnja i početkom svibnja 1847. godine zagrebački biskup i banski namjesnik Juraj Haulik de Várallya bio je u pastirskom pohodu rimokatoličkim župama u Podravini. O biskupskoj vizitaciji i diobi sakramenta svete potvrde svjedoče zapisi i potpisi biskupa Haulika u mnogobrojnim svescima matičnih knjiga koje je tih dana pregledao u župama koje je posjetio. Biskup Juraj Haulik s pratnjom je 21. travnja 1847. godine stigao u Đurđevac gdje je ostao i sljedeća dva dana. Dana 27. travnja 1847. godine bio je u novoosnovanoj župi i naselju Ferdinandovcu gdje je na svečan način ustoličio prvog ferdinandovečkog župnika Ivana Južaka u novosagrađenoj župnoj crkvi posvećenoj svetom kralja Ferdinanda u kojoj je slavio svetu misu i dijelio sakrament svete potvrde. U

⁴⁰ Petrić, Hrvoje. »Utjecaj rijeke na pogranična naselja: primjer rijeke Drave u 18. i 19. stoljeću«. *Ekonomika i ekohistorija* 1 (2005.), 58

⁴¹ Hajdú, Zoltán. »Rijeka Drava kao administrativna i politička granica«. *Ekonomika i ekohistorija*, 7 (2011.), 64-79

⁴² Isto, 72

⁴³ Kolar-Dimitrijević, Mira. »Granica na Dravi od 1848. do 1919. godine (primjer Podravine i Prekodravlja)«. *Ekonomika i ekohistorija*, 7 (2011.), 80

⁴⁴ Paškal Cvekan pogrešno je zabilježio da je to bilo 1825. godine. Cvekan, Paškal. Župa i selo Ferdinandovac. Ferdinandovac, 1974., 16; Cvekan, Paškal. *Ferdinandovac: od Broda na Dravi do Ferdinandovca u močvari*. Ferdinandovac: Općina Ferdinandovac, 1996., 40

⁴⁵ Zapise o posjetu zagrebačkog biskupa Maksimilijana Vrhovca župama u Podravini pronašao sam u spomenicama župa sa središtem u Kloštru Podravskom, Đurđevcu i Goli. Na unutarnjim stranama korica matičnih knjiga župe u Brodu nalaze se zapisi o kanonskoj vizitaciji od 28. lipnja 1825. godine s Vrhovčevim vlastoručnim potpisom i pečatom.

Goli je bio 30. travnja 1847. godine i ondje se susreo sa svećenicima koji su službovali u naseljima s lijeve obale rijeke Drave: Brežnici, Čurgu i Vesprimu. Početkom mjeseca svibnja bio je u Hlebinama, Sigecu, Drnju i Peterancu.⁴⁶ Prema tome, u proljeće 1847. godine zagrebački biskup Juraj Haulik proputovao je i posjetio sva naselja u blizini rijeke Drave, a bio je i u Prekodravlju. Tako su u razdoblju malo duljem od dva desetljeća hrvatske krajeve uz rijeku Dravu posjetila dvojica zagrebačkih biskupa. Vrhovčev posjet Podravini poklapa se s razdobljem intenzivnog naseljavanja Prekodravlja stanovništvom iz naselja koja su bila pogođena dravskim poplavama. Između pastirskih pohoda spomenutih biskupa nestalo je naselje Brod, a stanovništvo je preseljeno u novoosnovani Ferdinandovec gdje je biskup Haulik bio posebno svečano dočekan u novoj župnoj crkvi. Zanimljivo je znati da su obojica biskupa tijekom svojih pastirskih pohoda prelazili rijeku Dravu kako bi posjetili žitelje Prekodravlja. Štoviše, biskup Haulik ondje se susreo sa svećenicima iz naselja s ugarskog teritorija čime je potvrdio međusobnu povezanost stanovništva s obje strane granice.

ZAKLJUČAK

Suživot stanovnika naselja smještenih u neposrednoj blizini Drave s tom velikom rijekom bio je u 18. i 19. stoljeću obilježen poteškoćama koje je uzrokovala rijeka Drava i različitim načinima prilagodbe na neuobičajene uvjete života. Rijeka Drava očito je nudila mnoge blagodati i egzistencijalne mogućnosti jer je u njezinoj neposrednoj blizini krajem 17. stoljeća nastalo naselje Brod čije je osnivanje vezano za uređeni riječni prijelaz (brod, skela). Ondje je tijekom 18. i u prvoj polovini 19. stoljeća zabilježeno povećanje broja stanovnika zbog pozitivnog prirodnog prirasta i doseljavanja. Žitelji Broda na desnoj obali rijeke Drave i naselja na suprotnoj obali (Rasinja, Izvar, Bojevo, Baboča i druga) na različite su načine bili usmjereni jedni na druge. Bilo je to zbog obiteljskih razloga, obavljanja vjerskih dužnosti i praktičnih razloga zbog ograničenih mogućnosti privređivanja i kretanja u okolišu koji je bio podložan dravskim poplavama. Migracije stanovništva iz smjera sjevera, odnosno iz naselja s ugarskog teritorija preko Broda, svjedoče o procesu »osvajanja« dotad nenapućenog prostora na južnoj strani toka rijeke Drave gdje su svoje konake posjedovale mnoge obiteljske zadruge iz naselja u đurđevečkoj Podravini. Uslijed najveće ugroze i napuštanja sela Brod 1844. godine prekinute su veze stanovnika s obje dravske obale pri čemu su značajno mogli utjecati gospodarski i politički razlozi. S obzirom da su slični procesi zabilježeni i u Prekodravlju (naselje Gola) to omogućava uspoređivanje u svjetlu nacionalno-integracijskih procesa u 19. stoljeću kada je rijeka Drava očito dobila jači granični značaj. Osnivanje, te demografski i gospodarski razvoj Ferdinandovca također treba promatrati u širem kontekstu premještanja stanovništva u Podravini u 19. stoljeću, a za donošenje adekvatnih zaključaka tek treba provesti detaljna istraživanja. U ovome radu predstavljeni su i konkretni podaci koji pomažu u datiranju preseljenja stanovništva iz Broda u Ferdinandovec. Uvid u povijest jednog od podravnih naselja smještenih u neposrednoj blizini rijeke Drave u kontekstu proučavanja međusobnog odnosa ljudi i okoliša otvara neka nova pitanja i nagoviješta provođenje novih istraživanja. Pritom je neke ranije iznesene tvrdnje i pretpostavke potrebno dodatno razviti, provjeriti i oprimiti za što ne nedostaje podataka u različitim povijesnim izvorima.

POPIS KORIŠTENIH IZVORA I LITERATURE

Neobjavljeni arhivski izvori:

1. HDA, Kartografska zbirka, sign. DXIV.5
2. Matične knjige rkt. kapelanije i župe svetog biskupa Nikole u Brodu i župe svetog kralja Ferdinanda u Ferdinandovcu (www.familysearch.org)
3. Spomenice rkt. župa svetog mučenika Jurja u Đurđevcu, sveta Tri kralja u Goli, svetog opata Benedikta i BDM Žalosne u Kloštru Podravskom

⁴⁶ Cik, Nikola. »Biskup i banski namjesnik Juraj Haulik u Podravini 1847. godine« (<http://podravske-sirine.com.hr>), pristup ostvaren 4. rujna 2017.

Literatura:

1. Cik, Nikola. *Ekohistorija Đurđevca i Virja u drugoj polovini 18. stoljeća*. Đurđevac: Meridijani, 2016.
2. Cik, Nikola. »Biskup i banski namjesnik Juraj Haulik u Podravini 1847. godine« (<http://podravske-sirine.com.hr>), pristup ostvaren 4. rujna 2017.
3. Cik, Nikola. »Nacrt Podravja od Hlebina do medje županije virovitičke uz oznaku vodogradnje' iz 1780. godine«. *Podravina*, 24 (2013.)
4. Cvekan, Paškal. *Ferdinandovac: od Broda na Dravi do Ferdinandovca u močvari*. Ferdinandovac: Općina Ferdinandovac, 1996.
5. Cvekan, Paškal. *Župa i selo Ferdinandovac*. Ferdinandovac, 1974.
6. Feletar, Dragutin. *Podravina: općine Đurđevac, Koprivnica i Ludbreg u prošlosti i sadašnjosti*. Koprivnica, 1989.
7. Feletar, Dragutin, Hrvoje Petrić. *Općina Đelekovec: povijesno-zemljopisna monografija*. Samobor: Meridijani, 2008.
8. Hajdú, Zoltán. »Rijeka Drava kao administrativna i politička granica«. *Ekonomika i ekohistorija*, 7 (2011.)
9. *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, knjiga 8, pripremili Mirko Valentić, Ivana Horbec i Ivana Jukić. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2003.
10. Ištvan Zvonimir. *Bukevje: povijest pridravskog sela kojeg više nema*. Novo Virje: Općina Novo Virje, Meridijani, 2017.
11. Kolar-Dimitrijević, Mira. »Granica na Dravi od 1848. do 1919. godine (primjer Podravine i Prekodravlja)«. *Ekonomika i ekohistorija*, 7 (2011.)
12. Matica, Mladen. »Prostorni razvoj Đurđevca i njegov okoliš s posebnim osvrtom na pridravski prostor«. *Podravina*, 20 (2011.)
13. *Molve – ljudi, selo i okoliš u dugom trajanju: zbornik radova sa znanstvenog skupa*, ur. Mario Kolar i Hrvoje Petrić. Molve: Društvo za povjesnicu i starine Molve, 2010.
14. Petrić, Hrvoje. *Općina i župa Drnje: povijesno-geografska monografija*. Drnje: Nakladna kuća Dr. Feletar, 2000.
15. Petrić, Hrvoje. »Utjecaj rijeke na pogranična naselja: primjer rijeke Drave u 18. i 19. stoljeću«. *Ekonomika i ekohistorija* 1 (2005.)
16. Petrić, Hrvoje, ur., *Povijest Torčeca*. Torčec: Društvo za povjesnice i starine Torčec, Nakladna kuća Dr. Feletar, 2000.
17. Slukan Altić, Mirela. »Hidroregulacija Drave i njezini utjecaji na transformaciju prirodnog i kulturnog pejzaža Podravine«. *Podravina*, 2 (2002.)
18. *Stanovništvo Virovitice i okolnih sela: matica krštenih i vjenčanih župe sv. Roka 1686.-1717.*, preveo i priredio Stjepan Sršan. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2004.
19. Večenaj, Ivan. *O životu u Goli kroz dvjesto godina*, ur. Dragutin Feletar. Gola: Bogadigrafika, 2013.
20. Večenaj-Tišlarov, Ivan. *Mojemu zavičaju*. Gola: Prosvjeta, 1992.

SUMMARY

The river Drava and its tributaries were in the past a very important geographic element in the Đurđevac area of Podravina because the floods restricted access to the banks of Drava and prevented settling in its vicinity. However, the great river had an attractive power for the people of Podravina, which is seen in the example of a ramified path network that led from all settlements in Đurđevac area of Podravina to the river Drava. The end points of such paths were river mills and crossings. This path network has affected environmental changes between the river Drava and the settlements located on the borders of the Đurđevčki peski (Đurđevac sands). A relatively wide zone of the forest-swamp area, partly meliorated and deforested during the 18th and 19th centuries, used to stretch along the right bank of the river Drava. The process of deforestation and swamp draining, i.e. regulation of the tributaries of the Drava, was parallel to the process of occurrence of *konaki* as temporary residences for humans and livestock. They originated in response to agrarian overcrowding in this part of Podravina in the second half of the 18th century. *Konaki* became independent villages in the 19th and 20th centuries, and because of the vicinity of the Drava, a specific coexistence with the river was developed there. The paper is focused on the village Brod, which was situated on the very bank of the river Drava during the 18th and first half of the 19th century and whose inhabitants have developed a specific coexistence with water through generations. We learn about life in Brod from various cartographic and written historical sources, especially from Parish register books with data for demographic research.

Ekonomska i ekohistorija *Economic- and Ecohistory*

Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša

Journal for Economic History and Environmental History

Tema broja / Topic

Iz povijesti okoliša rijeke Drave
From the Drava River's Environmental History

Volumen XIII / Broj 13
Zagreb - Samobor 2017
ISSN 1845-5867
UDK 33 + 9 + 504.3

Nakladnici / Publishers:

Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju
Society for Croatian Economic History and Environmental History
Ivana Lučića 3, HR - 10000 Zagreb
tel.: +385/1/4092-148, fax: +385/1/4092-879
sites.google.com/site/ekoekohist/

Izdavačka kuća Meridijani
p.p. 132, 10430 Samobor
tel.: 01/33-62-367, faks: 01/33-60-321
e-mail: meridijani@meridijani.com
www.meridijani.com

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief:

Hrvoje Petrić

Uredništvo / Editorial Staff:

Dragutin Feletar, Željko Holjevac, Mira Kolar-Dimitrijević, Dubravka Mlinarić, Nenad Moačanin,
Hrvoje Petrić, Drago Roksandić, Mirela Slukan Altić, Ivica Šute

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board:

Drago Roksandić - president/predsjednik (Zagreb), Daniel Barić (Le Havre-Pariz, Francuska), Slaven Bertoša (Pula), Zrinka Blažević (Zagreb), Tatjana Buklijaš (Auckland, New Zealand), Ljiljana Dobrovšak (Zagreb), Goran Đurđević (Požega), Josip Faričić (Zadar), Borna Fürst Bjeliš (Zagreb), Boris Golec (Ljubljana, Slovenija), Hrvoje Gračanin (Zagreb), Paul Hirt (Tempe, SAD), Andrej Hozjan (Maribor, Slovenija), Egidio Ivetic (Padova, Italija), Silvije Jerčinović (Križevci), Karl Kaser (Graz, Austrija), Isao Koshimura (Tokio, Japan), Marino Manin (Zagreb), Christof Mauch (München, Njemačka), Kristina Milković (Zagreb), Ivan Mirnik (Zagreb), Mirjana Morosini Dominick (Washington D.C., SAD), Géza Pálffy (Budimpešta, Mađarska), Daniel Patafta (Zagreb), Hrvoje Petrić (Zagreb), Lajos Rácz (Szeged, Mađarska), Gordan Ravančić (Zagreb), Marko Šarić (Zagreb), Mladen Tomorad (Zagreb), Jaroslav Vencalek (Ostrava, Češka), Milan Vrbanus (Slavonski Brod, Zagreb), Frank Zelko (Burlington, VT, SAD), Zlata Živaković Kerže (Osijek), Ivana Žebec Šilj (Zagreb)

UDK oznake članaka / Article's UDC markups:

Ivica Zvonar

Prijelom / Layout:

Saša Bogadi

Za nakladnike / Journal directors:

Petra Somek, Hrvoje Petrić

ISSN 1849-0190 (Online)

ISSN 1845-5867 (Tisak)

Tisak / Print by:

Bogadigrafika, Koprivnica 2017.

Adresa uredništva / Mailing addresses:

Hrvoje Petrić (editor/urednik)
Odsjek za povijest, Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
e-mail: hrvoje.petric@ffzg.hr
ili Vinka Vošickog 5, HR-48000 Koprivnica

Tiskano uz potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja RH

Print supported by Ministry of science and education of Republic of Croatia

Na naslovnici / Cover:

Veduta Ptuja, foto Nataša Kolar

Ekonomsku i ekohistoriju referiraju:

CAB Abstracts
HISTORICAL ABSTRACTS, ABC CLIO Library, Santa Barbara, California, USA
AMERICA: HISTORY AND LIFE, Washington, USA
JOURNAL OF ECONOMIC LITERATURE (JEL), Pittsburgh, USA
CENTRAL AND EASTERN ONLINE LIBRARY, Frankfurt am Main, Deutschland
ECONLIT - AMERICAN ECONOMIC ASSOCIATION, Nashville, USA

Društvo za hrvatsku
ekonomsku povijest
i ekohistoriju

 Meridijani
IZDAVAČKA KUĆA

Izdano u Hrvatskoj